

ЈАВНА ТРАНСФУЗИОЛОШКА ПОРУКА У СРБИЈИ У ДВАДЕСЕТОМ ВЕКУ

Милче Чанковић Кадијевић¹, Ивана Петровић²?

¹ Институт за трансфузију крви Србије

² Филозофски факултет, Београд

Латински израз *transfundere* у медицинској терминологији значи преточити крв из једног човека у другог. Ово није само технички израз. Овај чин представља и посебну комуникацију између здравог и болесног човека. Чин давања крви – дела тела здравог човека, значи шансу за живот другом, болесном човеку. Ово значи: и да ако нема здравог човека да дарује део себе, болестан човек губи шансу за живот. А шта за давање крви добија здрав човек?

„О–глас“ или „окачити глас“ тј. објавити јавно информацију о трансфузији има посебан, велики значај и за болесног, и за здравог човека, али и за медицинску науку и друштво у целини, са широм позитивном поруком за опште добро.

Овако је почело у Великом рату

У Србији је први пут информација о крви, која је узета од здравог човека и успешно примењена болесном, саопштена у Српском лекарском друштву. На стручној трибини 1919. године, после Великог рата, свој *писани извештај* прочитао је др Никола Крстић [1]. Уважени, цењени хирург тог времена реферисао је о успешно примењеној индиректној трансфузији коју је самостално реализовао неколико година раније, на првој линији Солунског фронта. *Само присутни доктори* су могли да сазнају за ову новост и да о њој полемишу.

Наредне, 1920. године, у Српском архиву објављено је у целини предавање др Крстића под насловом „О једном случају трансфузије крви извршене на фронту“. Тако је *шири, а не само стручни медицински аудиторијум* могао да добије ову важну информацију [2].

Угледни дневни лист „Време“ је 10. јануара 1937. год. преко целе стране објавио *чланак* под насловом: „Основан је Одсек за трансфузију крви при Општој државној болници у Београду“ [3]. У опширном тексту

је детаљно, јасно, описан рад, 1. септембра 1936. године формиране, прве трансфузиолошке службе на Балкану, под пуним именом: Одсек за трансфузију крви и контролу давалаца. Био је то и *позив здравим људима* да провере своје здравље и дају крв. „За узврат би добијали бесплатну, квалитетну болничку храну наредне три недеље, што је јединствено у свету“, како је остало записано. Намера је била да се после давања крви, давалац што пре опорави и припреми за наредно давање. Даваоцима, већином незапосленим радницима, новац који су од Опште државне болнице редовно добијали за давање крви, омогућавао је не само бољу егзистенцију за њих и њихове породице, а давање крви било им је и ново занимање [13].

Овако јавно оглашена информација допринела је да се формира Регистар редовних давалаца крви. Врло брзо, у регистру је било 100 давалаца на располагању, па је и примена трансфузија могла да се планира и примени на више пацијената и на различитим одељењима, истовремено.

У Гласнику Централног Хигијенског Завода из 1939. год. објављен је и фасцинантан *текст* о транспорту конзервисане крви из Београда у Чачак [14]. Транспорт је обављен железницом, чувеним Оријент-експресом, па затим пругом уског колосека и трајао је два дана! Нису сачуване и дневне новине у којима је ова вест објављена, претпостављам ексклузивно.

У „Политици“ од 26. децембра 1939. године, у посебним историјским околностима и у мирису барута Другог светског рата, објављен је први пут и велики чланак *са сликом групе жена*, под насловом: „У случају рата и наше ће жене давати своју крв“ [5]. Овако објављена информација прави јасну везу између жена као потенцијалних давалаца крви и мушкараца, ратника, као потенцијалних прималаца крви и подстиче на патриотизам.

Крај Другог светског рата

„Формиран је Завод за трансфузију крви“, као савезна војна установа, само четири дана по ослобођењу Београда, 24. октобра 1944. године, првенствено за потребе Сремског фронта, објављено је на насловној страни „Политике“ [6].

Објављена фотографија авиона, којим је крв транспортована из Београда на Сремски фронт, подстицала је понос и будила наду људима. Цртежи Ђорђа Андрејевића Куна уз текст објављен у „Политици“ 4. новембра 1944. године, мотивисали су велики број потенцијалних давалаца крви, првенствено жена, да мислећи на своју браћу, мужеве и очеве који су у рату, дају добровољно крв за непознатог рањеника [11].

Завод за трансфузију крви покреће и први *часопис за даваоце крви*, под називом „Наша крв“, чији је први број свечано објављен 25. марта 1945. године.

Тада је настала и прва забележена *парола* са основним мотивом родољубља „*Крв за јуначку крв!*“ Од октобра 1944. до маја 1945. године прикупљено је 17.825 литара крви од 41.825 давалаца, углавном жена [12]. Од ове количине прикупљене крви, 15.000 литара је послато авионом на фронт, за рањенике. Никада више није забележен овакав одзив давалаца крви.

Порука и позив за даваоце крви емитују се и преко Радио Београда, као и пре почетка биоскопских представа.

Почетак педесетих година двадесетог века

Велика обнова разрушене земље, почетак радних акција, формирање државних фабрика и предузећа, али и смањење потреба за великим количинама крви, уз мањи број потенцијалних давалаца крви, карактеришу почетак педесетих година двадесетог века. Да би се обезбедило довољно крви, за планиране и непланиране ситуације, у организовање давалаца крви укључује се од 1951. године, заједно са Заводом за трансфузију крви, сада републичком, цивилном установом, и *Црвени крст*.

У великим фабрикама и радним организацијама преко *разгласа* се објављује порука о давању крви, информишу се потенцијални даваоци о бесплатном лекарском прегледу, одређивању крвне групе у АБО и Rh крвно групном систему, као и о бесплатном, обавезном тестирању свакога појединачно на сифилис, опасну полну, али и крвно преносиву болест. Организују се у великим фирмама и прва предавања о значају добровољног давања крви и систематским прегледима потенцијалних давалаца, које сада постаје и бесплатно, као и за непознатог примаоца. Ово су највиши принципи хуманости које је предложила Светска здравствена организација, а коју смо и ми, као друштво прихватили и којих се и данас у раду придржавамо [8,9,14].

Ово је историјски тренутак велике обнове земље, радних акција и нових вредности. Ударник је био посебно поносан на своје звање, као и на заслужено одличје.

Уводи се *значка* као награда коју заслужни власник са поносом носи на грудима. Значка Трећег реда би се заслужила после трећег добровољног давања крви, уписаног у књижицу даваоца, а јавно би је уручио секретар Црвеног крста. Значка другог реда би се заслужила пошто би давалац крви дао укупно три литра крви. Значку првог реда би добио појединац који се истакао у окупљању добровољних давалаца крви.

Тада настаје и *први плакат* за даваоце крви. Отисак из штампарије настао је на основу акварел техником руком осликаног картона висине 100 см, а ширине 70 см. У левом доњем углу је јасан потпис аутора: „М Јосић“. Све је у мирном тону боја наше заставе. На сивој позадини доминира, преко целе површине, знак Црвеног крста, а три фигуре су у природној величини. У средини стоји, седе косе и бркова, у српској сукненој одећи, мушкарац озбиљног или забринутог погледа. Са његове леве

стране седи девојка, у народној ношњи, са осмехом. Са десне стране седи врло млада медицинска сестра, која девојку држи за шаку и за прст, на коме се јасно види капљица крви. Бела униформа, са упадљивим знаком Црвеног крста је необичног кроја и са белом, великом марамом на глави, асоцира на Први светски рат, али и на наше фреске. Сталак са епруветом у којој се налази крв, као и две боце са крвљу информишу нас да је девојка срећна што је дала крв. У дну слике, целом ширином, јасно је написано крупним словима у црвеној боји: „Ваша крв враћа животе болеснима и повређенима“. У реду испод, плавим словима пише: „Пријавите се за добровољног даваоца крви Црвеном крсту“.

У доњем десном углу читамо: „Репродуковано у ГИЈНА 1955. године“. Аутор овог првог, али и сачуваног плаката, намењеног даваоцима крви, очигледно је био сликар, коме је указана част и поверење да као уметник, јавно пренесе, тј. огласи, сарадњу Црвеног крста и трансфузиолошке службе, као и посебну везу између добротe здравог човека и шансе за живот коју он поклања другом, болесном човеку.

Фотографија официра постројених у колони по један, у Симиној улици у Београду, испред зграде Црвеног крста, спремних за улазак у аутобус, потписана је јасном војничком поруком: „Привести што већи број давалаца крви“. Они очигледно одлазе у Завод за трансфузију крви да би дали добровољно крв.

Прва организована група давалаца крви, крајем децембра 1953. године [8,10], предвођена секретарицом Црвеног крста, другарицом Надом Антонијевић из села Ивановци код Љига, упутила се у Београд у Завод за трансфузију крви и дала добровољно крв. Вест је објављена и на Радио Београду и у дневним новинама. Остало је забележено да је другарица Нада довела у Београд четрдесет својих комшија, сељана. Међу њима су биле и две жене и два младића од деветнаест година. Најстарији међу њима био је тада седамдесетпетогодишњи Будимир Гајић, који је током Великог рата, на првој линији Солунског фронта, тридесет осам година раније, први дао добровољно крв, која је касније примењена рањеном војнику.

Фотографија групе свештеника са мештанима Ваљевске епархије у Заводу за трансфузију крви, после давања, сачувана је у Албуму Завода.

Сарадња са Црвеним крстом проширила је и делатност и простор за рад и Црвеном крсту и трансфузиолошкој служби.

1953. године организована је *прва мобилна екипа* која је „на терену“ [8] прикупила крв од мештана у селу Лешница код Лознице и по завршеној акцији крв довезла у Београд, у Завод за трансфузију крви. Јавност је била задовољна.

Шездесете и седамдесете године двадесетог века

Плакат – слика са или без поруке, у боји или само црно-бела, у различитим великим форматима. Стилизоване капи крви у различитим нијансама црвене боје, на целој површини плаката. Срећан млад пар,

модерно, урбано обучен, држећи се за руке, корача са осмехом ка посматрачу плаката. Као да су студенти или службеници у неком великом градском предузећу. Честитке за рођендан даваоцу стижу на кућну адресу. Даваоцима се шаље и телеграм – позив за добровољно давање крви. Осмишљен је и плакат у облику телеграма, да би нагласио хитност информације. Обележавање Дана давалаца крви, у оквиру Недеље Црвеног крста је прилика за јавну доделу признања заслужнима: плаката, повеља и значака.

Самоуправљање је историјски тренутак, а радници ударници идеал. Награђују се рекордери по броју добровољног давања крви као и по броју организованих акција давања крви.

1971. год. у проверу здравља пре добровољног давања крви уводи се, поред тестирања на изазивача сифилиса и рутинско тестирање сваког добровољног даваоца на изазивача жутице Б (Хепатитиса типа Б).

Осамдесете године двадесетог века

Беџ (значка) са поруком: „Мој тата је давалац крви“, или: „Моја мама је давалац крви“. Носе га деца, а не више само одрасли, „ударници“. Самолепљива *налепница* црвене боје, у облику срца, са текстом „Дао сам крв, пољуби ме“, била је апсолутна иновација код нас. Поједини плакати се и забрањују и ако су претходно добили сагласност на различитим нивоима. Плакат са сликом детета сузних очију у црно – белој, зрнастој техници је негативно оцењен, не због поруке, већ због слике. То је време када је јавно почело да се говори о злоупотреби деце [12].

1987. год. шири се провера здравља давалаца и на рутинско тестирање сваког потенцијалног даваоца на новооткривену, смртоносну болест СИДУ. О овоме се јавно говори, али и пише.

Развој *о-глашавања* у вези са трансфузијом и давањем крви током двадесетог века у Србији је, као и у свету, одговарајући на потребе лекара, истраживача и научника, пратио развој трансфузиологије као гране медицине, с једне, и развој и потребе друштва у одређеном историјском тренутку, с друге стране. Коришћена средства комуникације, тако, представљају живу грађу о времену у ком су настајала.

Референце

- 1 Записник са стручне трибине СЛД, Београд, 1919.
- 2 Реферат Др Николе Крстића, Српски архив, 1920. Свеска 5 и 6, страна 283–284.
- 3 Дневни лист *Време*, 10. јануар 1937. Београд.
- 4 Гласник Централног Хигијенског Завода из 1939. Бр 22, свеска1–4, страна 184–208.

- 5 Дневни лист *Политика*, 26. децембар 1939. Београд.
- 6 Дневни лист *Политика*, 4. новембар 1944. Београд.
- 7 Први број часописа за даваоце крви *Наша крв*, 25. март 1945. ЗТК, Београд.
- 8 Билтен Црвеног крста Србије, 1953. Бр 12, страна 9.
- 9 Монографија 20 год ЗТК, Београд, 1965.
- 10 Монографија 30 год ЗТК, Београд, 1975.
- 11 Монографија 50 год ИТК, Београд, 1994.
- 12 Монографија 60 год ИТК, Београд, 2004.
- 13 Sankovic Kadijevic, M. The first indirect blood transfusion in South East Europe, *Transfusion Today*, 2003. No 56, pp 11–13.
- 14 Фотографија из приватног албума породице Гајић, из села Ивановци код Љига.